

SØFARENDES VOTIVGAVER TIL DANSKE KIRKER

Af

HENNING HENNINGSSEN

Når en mand er i stor nød, er faldet i alvorlig sygdom, foretager en farlig rejse, skal i krig, står i fare for at miste en kær ven eller nær slægtning, eller når meget står på spil for ham, kan det hændes, at han begynder at tinge med de højere magter, som han er overbevist om kan hjælpe ham, og lover dem en eller anden god gave, hvis han bliver bragt ud af kniben. En sådan gave kaldes en *votivgave*, en „løftegave“ (latinsk *voveo*, jeg lover, *votum*, et løfte).

I modsætning til begrebet „*offergave*“ har „votivgave“ en snævrere betydning, idet denne sidste først gives *efter* at det kritiske punkt er overstået, mens et *offer* gives enten før faren er overvundet, uden at der stilles betingelser til de højere magter om at de skal hjælpe — at det håbes, er en anden sag —, eller efter at faren er overstået, altså som et taknemlighedsoffer.

Votivgaven er slet og ret et led i en handel med guddommen; den forfalder til betaling, når guddommen har holdt sin part af aftalen. Overstås det kritiske punkt ikke, falder votivgaven bort.

I almindelighed har ordet votivgave en mere omfattende betydning, nemlig takke- eller taknemlighedsgave, når en ting er gået godt, når en fare er overstået ell. lign., — uden at gaven på forhånd har været direkte *lovet* til den højere magt. Herved bliver den faktisk det samme som et offer.

Votivtanken træffes til alle tider og i de forskellige religioner; den er ikke speciel kristelig, men tør vel siges at være

almenmenneskelig. Nutildags forbinder vi i det protestantiske Danmark votivgaverne mest med den katolske kirke, fordi vi kender mange eksempler derpå fra katolsk tid og fra katolske lande, hvor votivtanken endnu er meget levende. Vi hører om vokslæs skændte til kirker og kapeller, om helbredede menne- skers gaver af forskellig art: de lammes krykker, de bylde- befængtes tøj, voksaftoldninger af de helbredede lemmer: hjerte, nyrer, øjne, fødder, også votivtavler, pengegaver, ofrede hår- fletninger, lysekroner og andet pragtfuldt eller beskedent kirke- indbo osv.

Imidlertid er det dog forkert at tro, at votivtanken i Dan- mark døde helt med reformationens indførelse. Det er således ikke mange år siden, at der ved helligkilderne, som blev besøgt af syge og sunde til st. Hans, blev ofret mønter, klude, krykker, æbler, hår, vandkrukker osv.¹, og en gennemgang af vore kir- kers inventar vil ligeledes vise, at der gennem århundrederne blev skænket mange ting til kirkerne, som med rette kan kaldes votivgaver.

Og det er ikke kun i almuekredse, votivtanken lever; også kirkens mænd har givet takkegaver til kirken. 1706 kørte sogne- præsten i *Spentrup*, Hans Brøchner, i stærk storm gennem Skanderborg skov; et træ faldt om og knuste vognen, men han selv blev fuldstændig uskadt. Til taknemlighed fordi Gud frelste ham gav han en altertavle til Spentrup kirke².

Her skal der behandles en særlig vigtig og iøjenfaldende gruppe votivgaver, nemlig søfarendes løfte- og taknemligheds- gaver til deres kirker som tak for veloverstanden fart over havet eller redning fra skibbrud. Ikke mindst i ældre tid var søfarten med rette frygtet som noget særligt farefuldt, og det er da ikke at undres over, at vidnesbyrdene om søfolks, fiskeres og rejsen- des votivgaver er ret talrige; både overlevering og indskrifter bærer bud herom. En del — måske de fleste — beretninger er tydeligt sagn, men derfor er de dog værdifulde, fordi de viser, hvad menigmand har tænkt og troet, og hvor levende og nærværende votivtanken har været.

Velkendt er den lille skæmtehistorie om Harboørefiskerens (eller Aggerboens) løfte:

„To Harboøreboere var ude at fiske, og det blev noget slemt vejrligt, så de kunde ikke vel komme i land. Så siger den ene: „Dersom Vorherre vil nu sende os lykkelig og vel i land den her gang, så skal æ“, bandede han, „skjænke dem to bedste lys til vor klosterkirke, der har været skjænket i mange år“. — „Hur vel do fo dæmm fræ?“ siger den anden. „Tøs, tøse, læ wås snak får æ mand, te vi kommer o æ land, så skal han“, bandede han, „alder fo en stomp, han skal et fo så møj som en talle-prå-ås“³.

Historien giver det negative i votivtanken, misforholdet mellem løftet i farens værste stund og evnen og viljen til at opfylde det. En anden variant af samme historie⁴ lader fiskeren love voksllys så store som masten, men efterhånden som afstanden ind til kysten bliver mindre, reduceres størrelsen af lysene: så store som sprydet, som rorpinden — og til sidst ingenting⁵.

I virkeligheden kan man gå ud fra at løftet er blevet holdt i de allerfleste tilfælde; det var trods alt for alvorligt at undlade at gøre sin skyldighed over for Vorherre.

Der har i ældre tid ligefrem været „votivkirker“, som har stået i ry som særlig hellige og gode at valfarte til og give gaver til for de søfarende, hvad enten der nu var et undergående helgenbillede, en kraftig relikvie, et helligt kors eller lignende gode ting i kirkerne. Som sådanne foretrukne søfarerkirker kan fra Danmark bl. a. nævnes:

Jannerup kirke i Thy, der samtidig tjente som sømærke; det fortælles, at en mand, der blev reddet fra druknedøden, engang gav tre mark til kirken⁶. De søfarende burde knæle her før udfarten⁷. — Midt i 18. århundrede nævnes Jannerup kirkeblok, „hvortil de Søfarende saavelsom andre paa Landet, for Hjelps og Helbreds Erholdelse pleie ofte at hensende Gaver til de Fattige og Kirken...“ 1802 beløb den kapital, der var indsamlet ved blokken, sig til 20.000 rdlr. d. c. Endnu 1842 anføres, at indtægterne af blokken er årlig 80—100 rdl., „som fornemmelig skjænkes af Søfarende i Havsnød“⁸.

Bølling kirke ved Ringkøbing⁹.

Lille Fuglede kirke ved Tissø, til hvilken de søfarende kunde sejle op fra Storebælt og bede¹⁰.

Errindlev kirke, den første, som ses på den søndre kant af Lolland; efter en præsteindberetning fra 1707 skal kirken i katolsk tid have haft et helgenbillede af st. Nikolaj, som de søfarende tilbød for at få vej og vind¹¹.

Salomons kapel på Bornholm, hvor der blev holdt prækener for søfolkene før udfarten¹².

Våg kirke på Færøerne var anset for at være en kraftig votivkirke, den helligste på øerne; de søfarende og de syge gav penge til den¹³. Endnu i slutningen af 1800'erne blev der givet votivgaver til kirken¹⁴.

En lignende „offerkyrka“ var *Sturkö kirke* i det tidligere danske Blekinge; den var indviet til St. Gertrud og modtog mange gaver fra søfolk, der vilde opnå en lykkelig færd. 1878 kunde man for de indkomne penge, 25.000 kr., opføre en ny kirke. Endnu i vor tid kommer søfolk langvejs fra for at ofre en tokrone¹⁵.

Om en lang række *kirker* landet over fortælles der, at de er bygget af søfolk og rejsende, der har givet løfter i havsnød og har opfyldt dem efter redningen. Forbavsende ofte drejer det sig om fornemme kvinder, der har bygget kirkerne. I den følgende opstilling, der sikkert vil kunne suppleres yderligere, er der også taget hensyn til dele af kirkebygningerne (tårne, kapeller), der efter overleveringen er opført efter løfte:

Kåstrup kirke (n. f. Thisted): Kirken, der ligger ved den gamle fjordbrink, er bygget af en rig frue eller jomfru, der strandede ved kysten og lovede at bygge den, såfremt hun blev frelst¹⁶.

Hillerslev kirke (n. f. Thisted): Tre brødre strandede ved Senels og blev enige om at bygge en kirke; hver skulde kaste en sten, og der hvor den længst kastede sten faldt, skulde kirken stå. Stenen er indmuret i kirkevæggen, en anden sten ses et stykke derfra¹⁷.

Ovtrup kirke på Mors: Et skib, hvorpå der var tre damer, var i strengt vejr, da de sejlede i et nu tørlagt kær; de lovede at ville bygge en kirke på en bakke på højre hånd, hvis de slap godt fra turen, og det blev Ovtrup¹⁸.

Skive gamle kirke er bygget af en fyrstelig eller i hvert fald meget fornem dame (ja nogle varianter af det ofte optegnede sagn nævner endda, at det var profetinden Sibylle, den mystiske spåkvinde, — eller dronning Margrethe); damens skib strandede dér på stedet, og hun lovede Vor Frue og st. Peder en kirke, om hun blev reddet. Det fortælles, at hun blev trukket i land af fiskerne ved hjælp af et tov, og dette tov ses udhugget i sten i kirkens østende. Kirken er indviet til Vor Frue og st. Peder¹⁹.

Skarpsalling kirke ved Løgstør er bygget af tre jomfruer fra Brøndumgård. De sejlede over „Stywlet“, et nu tørlagt kær, på vej til kirken i Lundby, men kom i havsnød. De lovede at ville

bygge en kirke med tre skibe, et for hver af dem, derfor er Skarp-salling kirke treskibet. — Efter en anden version var det to nonner, som lovede at bygge en kirke, der ikke før var set mage til²⁰.

Nibe kirke siges at være bygget og bekostet af en lybsk skipper efter et løfte givet i havsnød²¹.

Sødring kirke (n. f. Udbyhøj) skal være bygget af en kvinde, der slap heldigt fra en stranding dér på stedet²².

Anholt kirke skal være bygget af en hollænder, som var i havsnød tre dage og lovede at ville give øen, der ingen kirke havde, en sådan, hvis han blev reddet²³.

Lyngby kirke (Djursland) siges at være bygget af to jomfruer, der kom i havsnød på fjorden; den ene lovede at ville bygge en kirke, den anden kirkegårdsmuren; muren blev 4 skilling dyrere end kirken²⁴.

Fløjstrup kirke (N. Hørning sogn, s. f. Randers fjord) : Kirken, der nu er nedbrudt, skal efter hvad der er overleveret være bygget af en adelig jomfru, der var i havsnød og kom i land dér på stedet²⁵.

Staby kirke (s. f. Nissum fjord) : Anders Sørensen Vedel melder 1591 et lokalt sagn om en fyrstelig person fra England, som strandede ved Bovbjerg og gav en forgyldt altertavle og et nyt tårn til Staby kirke²⁶. Om den strandede englænder — en prins — blev der i middelalderen digtet en folkevisse „Kongens søn af Engeland“²⁷; i den nævnes der imidlertid intet om en gave til kirken. — I en præsteindberetning til Ole Worm 1638²⁸ hævdes det, at kirkens kapel er bygget af en kongesøn fra England, som skal have lidt skibbrud i Vesterhavet og være kommet i land ved Nissum. En stærk forvirring angående denne stranding og de deraf flydende gaver gør sig gældende i den senere overlevering. Således nævnes det i Pontoppidans Danske Atlas 1769²⁹, at traditionen hævder, at altertavlen i *Holstebro* kirke er lavet af vraget af det strandede skib, at *Sal* kirkes tårn og alter (det pragtfulde forgyldte alter) er givet af prinsen, og også at *Stadil* kirkes tårn og altertavle er en gave fra den taknemlige prins (altertavlerne i Stadil og Sal skulde være lavet af hovedgærdet og fodgærdet af prinsens seng). Imidlertid kan det efter overleveringen også være Staby kirkes tårn, prinsen har givet, ja i den østlige ende af kirken er indmuret fire stenpillere og to ovale sten, som skal være givet af den omtalte prins. — Det er svært at udrede, hvor megen lokalpatriotisme og hvor meget lærd fantasi der er i disse sagnvarianter. Efter Sv. Grundtvigs mening må Staby kirke være det sted, sagnet oprindeligt er knyttet til, — helt bortset fra om der kan være en kerne af sandhed i det eller ej.

Øm kloster : Da biskop Svend af Århus var i havsnød, lovede

han at ville anlægge et kloster til Guds ære, om han kom levende i land, og det blev Øm kloster³⁰.

Ribe: En af Ribes fordums så mange kirker skal være bygget af en skipper, der var ude i stormvejr og under dette lovede at ville bygge en kirke. Såsnart løftet var afgivet, aftog stormen, og han blev frelst³¹.

Starup (v. Haderslev fjord): Kirken er bygget af en from skipper, som var ved at forlise i Haderslev fjord. Han lovede at ville bekoste en kirke, hvor han kom i land, og det var ved Starup³².

Højerup (Stevns): En skipper eller fisker, der var i havsnød lige ud for Stevns klint, gjorde det løfte, at han til vartegn for andre vilde bygge en kirke på klinten, hvis han reddedes af faren. Han holdt sit løfte og byggede kirken. I den skal der til minde herom være et forgyldt billede af en mand, der holder et anker i hånden (et st. Clemensbillede?). Efter en anden variant var det en viking eller en hedning med en kristen kone, der var i havsnød³³.

Smerup (v. Stevns å) skal være bygget som tak af en, der forfulgtes op ad åen af sørøvere og reddede sig dør³⁴.

Præstø: Kirken har tre smukke gotiske kapeller ved siden af hinanden; de skal være byggede af tre søstre, der blev frelst af havsnød³⁵.

Gudhjem (Bornholm): Det i 1896 nedbrudte st. Anna kapel i Gudhjem er bygget af en greve, som strandede med et skib ved Grevevigen; han havde gjort det løfte, at om Vorherre vilde hjælpe ham, vilde han bygge kapellet hvor han kom i land. Dalen neden for kapellet kaldes Grevens dal³⁶.

— — —
Som et kuriosum kan nævnes et tegn af ganske modsat indhold: i en præsteindberetning fra *Husby* (Ulvborg hrd., Ringkøbing amt) fra midten af 1700'erne fortælles, at en skipper engang blev forvildet ud af sin kurs på grund af kirkens høje spir, der tjente som sømærke. I sin vrede herover nedskød han spiret med en lænkekugle, som senere blev fundet et par mil derfra³⁷. Her er der altså tale om en simpel hævn.

Penge til kirken (til dens udgifter, til de fattige) har i ældre tid ofte været henlagt i pengeblokke eller -bøsser, anbragt ved havnen. I katolsk tid var det meget almindeligt, at de rejsende ofrede penge eller lignende, når de var sluppet heldigt over et særligt farefuldt stykke vej. Kong Hans's fromme dronning

Christine gav således, ifølge hendes hofholdningsregnskaber, i 1504: 4 skill. til Helligkorsblokken uden for Middelfart (efter overrejsen over Lillebælt), 8 skill. til at læse messer i Antvorskov og to dage senere 8 skill. til Vor Frue kapel i Nyborg (formodentlig i sammenhæng med hendes rejse over Storebælt), 2 skill. for en messe i Nyborg (efter heldig overstået tur fra Langeland) og 4 skill. for messer, da hun og kongen rejste fra Nyborg til Tranekær. 1508 lagde hun 4 skill. i st. Gertruds bøsse ved færgebroen i Korsør³⁸.

I Havnegade i *Holbæk* var der på vejen til skibsbroen op-hængt en jernbeslået pengebøsse, som skippere og andre søfarende lagde penge i som tak for at de lykkeligt var nået til havn efter en stormfuld rejse³⁹. Et lignende skrin nævnes fra *Slangerup* 1614⁴⁰. Også fra udlandet kendes lignende foranstaltninger; i *Bredsäter* (Kalmar len) skal der således før 1634 have været en bøsse, hvori søfolk kunde lægge deres pengegaver⁴¹.

Votivgaver af penge og jordegods kendes fra flg. kirker:

Jannerup kirke: det er i det foregående nævnt, at der ofte blev skænket penge til denne kirke.

Lyngby kirke (Vendsyssel): 1651 gav nogle fiskere 3 mark til kirken; de havde lovet dem, da de var i havsnød⁴².

Nordby kirke (Fanø): Endnu i forrige århundrede var det i Nordby som måske mange andre steder skik, at når en skibsfører kom velbeholden hjem efter en lang og farefuld rejse, gik han første søndag derefter i kirke med kone og børn og lagde en god gave i pengebøssen⁴³.

Haldum kirke (Sabro hrd.): Tre søstre var i havsnød og kunde ikke finde til land, men så fik de øje på Haldum kirkespir, som de styrede kursen efter. Til tak for frelsen skænkede de tre søstre et stykke jord til kirken⁴⁴.

Barløse kirke (Fyn): En af de gamle konger var i livsfare på søen, og lovede da en gave til den kirke, han først så, og det var Barløse kirke, som han skænkede jord til⁴⁵.

Som det var tilfældet med dronning Christine i Nyborg har taknemlige søfarende undertiden skænket penge til kirken for at få læst messe eller holdt prædiken. 1824 berettes således fra *Landkirchen* på Femern, at der hvert år på søndagen efter st. Hans blev holdt en prædiken til erindring om en derværende

landfoged, som fordums blev frelst af skibbrud ; der kom mange folk til byen, og husene blev pyntet med løv⁴⁶. —

I det følgende skal der fremdrages en række eksempler på genstande, som har været givet til forskellige kirker.

Først og fremmest er der en del *kirkeklokker*, som siges at være gaver fra taknemlige søfarende :

Råbjerg kirke (Vendsyssel) : Nogle hollændere strandede udfor Råbjerg, og af taknemlighed over at de ikke blev udplyndrede gav de en klokke til kirken, som ingen havde i forvejen⁴⁷.

Volstrup kirke ved Sæby : En sømand kom i havsnød i Kattegat og lovede en klokke til den kirke, han styrede efter ; det var Karup kirke, men da denne havde en klokke og nabokirken i Volstrup ingen ejede, blev den ophængt dér⁴⁸.

Kollerup kirke (V. Hanherred) : En hollandsk skipper — efter en anden version var det en katolsk søkaptajn — var ved at gå under i Jammerbugten, men han hørte klangen af en kirkeklokke. Han styrede da efter den og lovede, at hvis det gik godt, vilde han give en endnu bedre klokke til denne kirke, og det gjorde han. — Klokken stammer fra ca. 1450—75⁴⁹.

Lyngby kirke (Djursland) : Det er før nævnt, at to søstre strandede og lod bygge Lyngby kirke. Den klokke, der er i kirken, skal være skibsklokken fra det strandede skib⁵⁰.

Lysekroner har altid været anset for en kostbar gave til en kirke ; om mange lysekroner og lysestager fortælles, at de skal være skibbrudnes votivgaver :

Skanderborg kirke : To borgere fra Århus, som blev frelst af havsnød, gav to messingkroner til kirken⁵¹.

Ø. *Nykirke* (Nørvang hrd., n. f. Jelling) : Skønt kirken ligger langt inde i landet, skal den have været til at se fra søen. En skipper, der længe havde sejlet uden at kunne øjne land, styrede efter den og blev frelst. Til tak skænkede han kirken to lysestager⁵².

Alrø kirke (i Horsens fjord) : Messingalterstagerne er skænket 1660 af Henr. Mund til Serreslevgård og hustru, efter sagnet på grund af et i havsnød givet løfte⁵³.

Skanderup kirke (v. Kolding) : Lysekronen er givet af en skipper, som skulde på en farlig sejlads, — måske snarest en offergave⁵⁴.

Tønder kirke : på toppen af en lysekrone, givet 1654 af Hans Nummesen, er der anbragt en skibsfigur ; det er dog vel snarere

en fremstilling af skibet i byens våben end et tegn på at kronen skulde være en votivgave⁵⁵.

Kirke Hvalsø (Sjælland): 1722 gav en skibbruden fra sognet en lysekroner og et kirkeskib til Hvalsø kirke til tak for frelse. — Andetsteds siges dog, at han havde været i tyrkisk fangenskab og var blevet reddet derfra, hvorfor han gav disse genstande (se senere under votivskibe)⁵⁶.

Borre kirke (Møn): Da en tysk skipper stødte på grund ved indsejlingen til Borre, lovede han Gud en gave til egnens kirke, hvis han blev frelst, og han gav derpå to smukke lysekroner til Borre kirke⁵⁷.

Majbølle kirke (Lolland): Ifølge kirkens Liber daticus fra 1844 er kirkens lysekroner skænket af en skipper, der fo'r vild i Guldborgsund, men tog landkending ved lyden af Majbølle kirkeklokke. Lysekronen, der er fra 1702, synes at hentyde dertil i sin indskrift, der nævner „Gud, som hjalp fra Bølgens Brus“ og „tog Skuden fey“ (fri?)⁵⁸.

Stubbekøbing: en lysearm ved prækestolen, givet 1698 af skipper Tønnes Christensen Amager, skal være en takkegave, fordi skipperen kom fri fra „Tolken“, en grund i Grønsund⁵⁹.

— — —
Også i færøske kirker hænger votivlysekroner:

Porkere kirke: Her hænger to lysekroner, skænkede af mand-skabet på to fiskerbåde, der reddedes i havsnød⁶⁰.

Midvåg kirke: En islandsk købmand, J. Benedictsen (død 1842), skænkede en lysekroner til kirken, fordi han med familie var blevet reddet af havsnød⁶¹.

Et parallelt eksempel skal nævnes fra Sverige: lysekronen i *Källerstad kirke* (Småland) skal iflg. indskriften være givet 1699 af et ægtepar, der kom velbeholden hjem fra en sørejse⁶².

Havde man ikke råd til at skænke en lysekroner, kunde man i hvert fald give et vokslys dertil. Uden tvivl har vokslys været en af de almindeligste gaver i katolsk tid, og måske senere også, men der fortælles så at sige intet derom, sikkert fordi lyset hverken var en ualmindelig eller holdbar gave. Til den før citerede skæmtefortælling om Havboen, der lovede et lys til sin kirke, kan følgende sagn tjene som parallel: Herremanden Kresten af Klotrup i *Himmerland*, en af „de Rinds knaber“, var i havsnød på Lovns bredning og lovede kirken to vokslys, om han blev reddet. Uvejret blev imidlertid værre, og han blev

først reddet, da han lovede at ville ægte den første kvinde, han mødte⁶³.

Flere steder hænger der i kirkerne lysekroner, som er givet af søfolk, uden at det dog er sagt direkte, at det drejer sig om votivgaver. En lysekrone i *Karrebæk* kirke (v. Næstved) siges at være givet 1726 af fire søfarende mænd⁶⁴, og i *Vesterø* kirke på Læsø var der en skøn stor lysekrone, givet 1720 af en skipper; i *Byrum* kirke, også på Læsø, hang der en lille lysekrone, givet 1748 af fire skipper⁶⁵.

Af *altertavler*, der skal være givet af skibbrudne, kan nævnes:

Hvidovre kirke (v. København): Efter sagnet skal en sengotisk fløjaltertavle fra ca. 1450—1500 være skænket af en skipper, som blev frelst fra havsnød⁶⁶.

Olstrup kirke (v. Næstved): Kirkens smukke tofløjede altertavle er efter et lokalt sagn givet til kirken af en mand for sin frelse af havsnød⁶⁷.

Hasle kirke (Bornholm): Det pragtfulde gotiske alterskab i kirken skal være foræret af en skipper, der i havsnød lovede at ville give en sådan til den kirke, hvor han kom i land⁶⁸.

Sæby kirke (Vendsyssel): Altertavlen skal iflg. et manuskript fra 1694, forfattet af borgmester Chr. Rhuus, være en votivgave. Nogle søfolk var i livsfare på et skib, og de tog et alter, de havde ombord, pakkede det ind i barkedede huder og skrev derpå: Sæby kirke, hvorefter de smed det i bølgerne. Det drev i land nord for byen; en gammel blind mand drømte om det og fortalte sin drøm. Da ingen kunde finde alteret, forlangte han at komme med ud til stranden, og dør fandt han det i den opskyllede tang⁶⁹.

Ilanddrevne altertavler nævnes også fra *Hirtsholmene* kirke og *Byrum* kirke (Læsø); det siges dog ikke, at de er votivgaver, men de skal efter traditionen stamme fra et skib, der var på vej fra Holland til Rusland med 14 altertavler, men som forliste. Sagnet sætter også Sæby kirkes altertavle i forbindelse med denne stranding⁷⁰.

Om altertavlen i *Tjølling* kirke (ved Larvik i Norge) fortælles, at den, tillige med to anselige messingstager, er givet af den danske admiral Ove Gedde, da han på hjemturen fra Ostindien, hvor han erhvervede Trankebar til Christian IV (1618—22), var ude for stærk storm. Han lovede en altertavle til den første kirke, han så, hvis han blev reddet, og det var Tjølling⁷¹.

En række andre kirkelige genstande, som skal være løfte- og taknemligheds-gaver, kan nævnes:

Nordby kirke (Fanø): Døbefonten skal være skænket af selve dronning Thyra Danebod, som på sin hjemrejse fra England skal have lidt skibbrud på Fanø, men blev frelst af øens beboere. Døbefonten, der ellers var bestilt til en anden kirke, førte hun med sig. — Efter en anden version var det Manø, hun strandede på⁷².

Fejø kirke (Smålandshavet): Dåbsfadet er givet af en kobberhandler, der mistede sit gods på isen, men fik en del af det bjerget. Indskriften på fadet lyder:

„ANNO 1689 ER DETTE DØBE VAND FAD. TIL FÆØ KIRKE FORÆRIT AF JOHAN NAUS KAABER HANDLER UDI NYEKIØBING. OC HUSTRO CHATARINE ELISABET BRUNS. TIL EN PRYDELSE OC ALMINDELSE (!). DEN-NOM TIL IHUKOMELSE. FOR BEVISDE NAADE AF GUD. DER HANS GODS VNDER ØEN PAA IIS NEDSIUNKED. 29 JANUARIJ OC IGEN EN DEL. d. 4 FEBRUARIJ BLEF REDDET OC BERGET!. HUORFORRE GUD VERRE LO-VET OC BENEDIET. EVINDELIG. AMEN“⁷³.

Anholt kirke: Sølvkalken og -patenen i kirken skal efter sagnet være skænket af en strandet skipper. Indskriften bekræfter dog ikke dette:

„Ædle Hans Jacobsen og Sing. Hironimus Basbal hafver forærit denne kalck og disch til Anholtz Kircke. Gud til Ære og andre Guds børn til Exempel — 1694“⁷⁴.

Messehaglen i samme kirke er af blåt manchester; den skal være skænket af en strandet skipper⁷⁵.

Kobberup kirke (s. f. Skive): Orglet skal være givet af nogle søfarende, der blev reddet ved at styre efter kirken som sømærke⁷⁶.

Tøndering kirke (Salling): En skipper kom i tåge og var bange for at grundstøde med skibet. Han lovede så at give en gave, hvis han slap ud af kniben. Det gjorde han, og hans gave var fire jydepotter til kirken. De blev indmuret i koret ved alteret, vel som lydpotter⁷⁷. — Efter en anden version sejlede skipperen med en ladning potter over Vesterhavet. Han anede ikke, hvor han sejlede i tågen, men da han bad til Vorherre om at blive ført lykkeligt ud af faren, sænkede tågen sig, og i det fjerne fik han øje på et kirketårn. Han så da, at han havde været ganske nær ved revlerne og skyndte sig at vende fra land. Senere fik han opspurgt, at det var Tøndering kirke, og til den sendte han potterne. Man indmurede dem så i koret, da man ikke vidste, hvad man ellers skulde gøre af dem⁷⁸.

Stubberup (Hindsholm): 1854 strandede et tysk skib ved Øksenhaverne på Hindsholm; fem af de seks ombordværende druknede. Den reddede, det var styrmanden, gav to flag til kirken; af den grund er der to flagstænger på kirkegården⁷⁹.

I inventarier og kirkebeskrivelser træffes ofte genstande, som efter oplysningerne er givet til kirkerne af søfolk. Det siges ikke direkte, at det har været votivgaver, og det behøver heller ikke at have været det, selv om det ikke kan udelukkes, at det virkelig har været det. Som eksempler blandt mange kan nævnes:

Skelskør kirke: En skipper Pram gav 1701 et krucifiks til kirken⁸⁰.

Vederslev kirke (Houlbjerg hrd.): Skipper Niels Pedersen Bore bekostede 1717 en smuk prædikestol til kirken; han forliste forøvrigt samme år med sit skib på rejse mellem Norge og Danmark julenat⁸¹.

Vester Vanned kirke (Thy): Et ur, som er prydet med billeder af skibe på skiven og kassen, er givet 1754 af 28 søfolk i forening⁸².

Askø kirke (Smålandshavet): 1752 fandtes i kirken et timeglas, givet af en skipper⁸³.

At søfolk har givet dele af skibsudstyr til kirker som votivgaver, forekommer også. Erasmus af Rotterdam omtaler, at en sømand ofrede et stykke gammelt sejldug til st. Nikolaus som tak for frelse⁸⁴. I *Gamleby* kirke i Småland findes der ophængt en mastekurv, der sikkert også har været en votivgave⁸⁵. Et sagn fra *Stettin* fortæller, at en vendisk kristen år 1124 blev fanget af danskerne under et røvertogt i Danmark. I fængslet bad han til bisp Otto af Bamberg, der var Pommerns apostel og senere blev landets specielle skytshelgen (han døde ganske vist først 1139); han blev reddet, idet han så sit snit til at flygte i en båd. Til tak ophængte han samme båd over porten til sin fødeby⁸⁶.

I *Byrum* kirke på Læsø fandtes et „kronekompass“ og en redningsmedalje⁸⁷; kompasset, der skal være skænket 1876⁸⁸, er dog nu forsvundet og erstattet af en lysekrone⁸⁹. — 1597 hang der i *Frederiksborg* slotskirke et lille forgyldt sølvkompass, — måske også en votivgave?⁹⁰

En vis votivkarakter har også et forgyldt lille skibsanke,

som nu findes på Rosenborg, men som godt kunde tænkes anbragt i en kirke; det holdt i året 1677 den store fregat „Fridericus Tertius“ på 56 kanoner og 391 mand fast i en forrygende storm, da Christian V sejlede hjem fra Rygen på den; ankeret vejede kun 12 pund. Kongen lod det til tak forgylde og hænge op under en magnet i loftet på Kunstkammeret i København, og Kingo digtede herom:

„Gud holdt paa mig, og jeg holdt Christian den Femte,
Da en fortvivlet Storm i Østersø ham klemte.
To Rigers Liv og Død paa to Jernhager laa,
Jeg derfor ævig her skal til et Minde staa“⁹¹.

Votivtavler er ikke sjældne i katolske lande; de forestiller i reglen giverne og de farlige situationer, de har været i, ligesom deres tekst beskriver hændelsen⁹². Som et eksempel blandt mange på søfolks votivtavler i katolske lande kan nævnes, at der i Mariakirken i *Grossgmain* i Østrig hænger to gamle votivtavler, der skønt de er fornyede i 1535, 1687 og 1778 næsten er ulæselige nu. Det kan dog ses, at en Hans Schnell har lidt skibbrud ved Venezia og har lovet at give et levende offer (sikkert en høne, en due ell. lign), om han blev reddet⁹³.

Også hertillands kender man sådanne votivtavler, ovenikøbet fra protestantisk tid, både med og uden fremstillinger af skibenes omtumlen af bølgerne. Til sammenligning kan tjene, at man også fra den protestantiske Lybækegn kender tre malerier af skibsforlis, skænket til kirkerne som gaver⁹⁴.

I det følgende skal der omtales nogle danske votivtavler, den første fra Gotland:

Rute kirke (Gotland): 1730 strandede fire danske søfolk på Gotlands farlige kyst; de blev reddede og opsatte en smukt malet skillevæg i kirken. Selv om denne væg ikke direkte er en tavle, er det dog naturligt at nævne den her. Indskriften lyder⁹⁵:

„Till Gudz ära och kyrckians prydnad hafwa föliande denna målning förährt anno 1730 Christian Hööck, Mathias Rijper, Jöns Jöransson Hophman och Hans Krabbe ifrån Sönderborg“.

Gedesby kirke (Falster): På væggen hænger et træbillede med en fremstilling af sejladsen på Genezaret sø og indskriften: „Herre, hjælp os, vi forgaa. Matth. 8 — Lars Hansen 1693“.

Efter sagnet skal giveren have været i havsnød mellem Gedser og Rostock og have lovet et sådant billede til kirken, hvis han blev frelst⁹⁶.

Byrum kirke (Læsø): Her hænger et billede af en svensk fregat, som 1772 forliste på Koppergrunden; det er skænket af kaptajnen⁹⁷.

Mosbjerg kirke (Vendsyssel): Her hænger en tavle, givet 1777 af den ellers meget hårdhjertede ridefoged på Eskær, Laurits Bartholin Schmidt. Indskriften melder, at han har „ladet opsætte denne Tavle og disse for Skolen og de Fattige understaaende Blokke . . . som hans taknemmelige Hjertes Altertavle og Offer for Guds naadige Frelse af Havsnød, da han den 11. August 1777 ved Solens Nedgang i et haardt Vejr faldt uden Bords mellem Hirtsholmen og det faste Land, svømmede næsten i en halv Time i det grumme Hav, og ved Guds besynderlige Forsyn kom inden Borde igen, og blev frelst fra Døden . . .“⁹⁸.

Harreslev kirke (sydvest f. Hjørring): En tavle med fremstilling af Isaks ofring i billedhuggerarbejde menes, iflg. en præsteindberetning 1730, at være et stykke af et strandet skib; det er muligvis en votivgave⁹⁹.

Hjerpsted kirke (Tønder amt): Et monument i kirken skal være foræret 1683 af skipper Thomas Tychsen efter et løfte, givet i havsnød. Monumentet har kunstigt billedhuggerværk om et smukt maleri, der forestiller fodtoelsen¹⁰⁰.

I gamle kirkeinventarier nævnes ofte tavler med forskellige motiver, og en del af dem er givet af søfolk og skippere. Da det ikke vides, om nogle af disse, og i bekræftende fald hvor mange der er votivtavler, skal der kun gives enkelte eksempler på sådanne tavler:

Frederikshavn: Iflg. en præsteindberetning 1732 fandtes der i Fladstrand kapel mindst fem tavler, som var givet af skippere; et par af dem havde motiver fra bibelen, som havde tilknytning til givernes erhverv: st. Peders fiskedræt og Jesus stiller stormen på søen. Givernes hjemsteder er Ålborg, Randers, Århus og Flensborg¹⁰¹.

Vesterø kirke (Læsø): Omkr. 1754 nævnes flere små tavler, givet af søens folk¹⁰².

Vester Vanned kirke (Thy): Her var der et maleri af korsfæstelsen, givet 1781 af skipper Chresten Olesen Drasbech og hustru¹⁰³.

Fredericia: I Trinitatis kirke var der et billede af den rige

mand, foræret af nogle skippere i Flensborg, Sønderborg og Åbenrå¹⁰⁴.

Lumby kirke (v. Odense) : Et maleri, forestillende de dødes opstandelse, blev 1746 givet til kirken af skippere i Stige¹⁰⁵.

Hvor flere skippere i fællesskab har givet en tavle eller en anden gave til kirken, er der i reglen sikkert tale om en „stands-gave“, givet af en løser eller fastere forbundet korporation. Der kan også forekomme mindetavler, ophængt og givet til minde om omkomne søfolk af kammerater eller nærmeste familie. Disse tavler har intet med votivideen at gøre. Et par eksempler belyser genren :

Onsbjerg kirke (Samsø) : En malet tavle viser skibe i havsnød på oprørte bølger og er sat over fem Samsøskippere, som omkom nord for Læsø 1692¹⁰⁶. En anden tavle er opsat over otte Samsøboere, der satte livet til på en rejse til Norge 1775¹⁰⁷.

Fredericia : I Trinitatis kirke nævnes en tavle, opsat til minde om Jacob Lobedantz, der 1702 strandede under Hals og Vossestrand¹⁰⁸.

Allerslev kirke (Bårse hrd., Sjælland) : 1774 omtales en tavle, opsat til minde om en 17-årig søkadet, der omkom 1753, da fre-gatten „Falster“ sprang i luften ved Saffy (Marokko)¹⁰⁹.

Af samme karakter som tavlerne er et gammelt brunligt silketørklæde (eller en slags fane), som er sømmet fast til en stang, der er stukket ind i en pille i *Tunø kirke*. På det ses indvirket et skib i havsnød og en kvinde, som bliver trukket op af bølgerne ved sit hår, tillige med en beretning derom. Det var en frue, der led havsnød på Tunø og som til tak for sin redning gav det til ophængning i kirken¹¹⁰. — Efter en anden beretning var det en norsk kaptajnsfrue, som 1713 strandede og blev reddet af Tunboerne; til tak sendte hun fanen ned mange år senere. Den har følgende indskrift : „Til en Erindring for Guds beviste Hielp i Nøden, gives dette til Tunø Kirke af Dorothea Sivartz Ao. 1734“¹¹¹.

I ældre tid hængte man ofte små *glasmalerier* i ramme op foran vinduerne, så lyset faldt igennem dem udefra. Fra et par kirker er sådanne malede glastruder med skibsfremstillinger bevarede, f. eks. fra *Skanør kirke* 1573 og fra en lollandsk kirke

1640¹¹². Det er muligt, at disse glastavler har været votivgaver og ikke blot er ophængt til pynt og erindring; det var ganske vist skik, at man gav malede småruder til venner og bekendte i anledning af bryllupper, rejsegilder o. lgn.¹¹³, men når de træffes i kirker, kan det meget vel tænkes, at det har været votivgaver i lighed med votivtavlerne. I „Den gamle by“ i Århus opbevares flere lignende ruder med skibe på (fra 1600'erne); det er dog ikke givet, at de stammer fra kirker¹¹⁴.

Som man vil vente foreligger der en del vidnesbyrd om at nogle af de *skibsmodeller*, der er ophængt i vore kirker, skal være givet af skibbrudne og reddede søfolk. Ganske vist drejer det sig kun om mellem én og to procent af det samlede antal, og en del af dem er endda tvivlsomme, men på den anden side er det ikke umuligt, at en del andre skibe har været votivskibe, uden at overleveringen véd noget at melde derom. Om der i den katolske tid har hængt kirkeskibe i danske kirker, véd vi ikke, men sandsynligt er det, og i analogi med forholdene i nutidens katolske lande tør man sikkert antage, at sådanne skibe væsentligt har været votivskibe, selv om det vel ikke er udelukket, at tanken om skibet som symbol har spillet en rolle¹¹⁵.

Bådeofringer og votivskibe kendes ikke blot fra fremmede religioner og fra antikken¹¹⁶, men også fra nordisk oldtid. Bekendt er f. eks. fundet af de ca. 100 små guldbåde fra *Nors* (i Thy), der måske stammer fra bronzealderen, måske først fra folkevandringstiden¹¹⁷.

Votivskibe er stadig kendt fra de katolske landes kystkirker, fra Belgien, Frankrig (ikke mindst Bretagne), Portugal, Spanien, Italien, og også fra det græsk-ortodokse Grækenland¹¹⁸. I de allerfleste tilfælde, for ikke at sige i alle, gælder det, at skibene som nævnt er rigtige votivskibe, og at de forestiller de skibe, som den taknemlige giver har været i havsnød på eller har foretaget sin heldigt overståede rejse med.

Fra *Sverige*, hvor det gængse navn for kirkeskibene er „votivskepp“, haves kun enkelte oplysninger om at det virkelig drejer sig om sådanne. Et skib i *Nödinge* kirke (Vestergötland) skal have været en „löftesgåva“, og et andet i *Valla* kirke

(Tjörn, Göteborgegnen) skal være bygget og givet i 18. århundrede af en af havsnød frelst sømand, der var så fattig, at han måtte sy sejlene af sin ligskjorte¹¹⁹. *Tutaryd* kirke i Småland skal have været en offerkirke (votivkirke), og i den hænger flere skibsmodeller, som menes at være virkelige votivskibe¹²⁰.

Fra *Danmark* kendes følgende vidnesbyrd om skibsmodeller som votivgaver:

Blidstrup kirke (Nordsjælland): Her hænger et orlogsskib (nedstyrtet 1949, genophængt 1950) „Prins Frederik Carl Christian“ fra begyndelsen af 1800'erne. Efter en lokal tradition skal det være skænket af nogle søfolk, der efter en stranding blev reddet i land ved Rågeleje, efter en anden overlevering skal sognepræsten en nat, da et skib var ved at forgå i stormen, have lyst med en lygte fra Blidstrup kirketårn — kirken var sømærke — så kaptajnen fik kending af land og derved undgik stranding, og som tak skænkede han en model af sit skib til kirken¹²¹. Indskriften på skibet: „Familie Erindring fra Helsingør“ synes dog at modbevise sagnet.

St. Jørgensbjerg kirke (v Roskilde): 1840—41 rejste to brødre fra sognet med den kgl. fregat „Bellona“ (under kommandør Wulff) til Sydamerikas vestkyst. Turen om Kap Horn var meget streng, og til tak for lykkeligt overstået rejse gav brødrene en selvbygget model af „Bellona“ til kirken. Et dokument i skroget fortæller herom¹²²:

„Vi tvende Brødre Jens og Frederik Jensen heraf Sognet give og skænke dette Skib til Sct. Jørgens Kirke som et ringe og taknemligt Minde for vor ved Guds Bistand lykkelige Hjemkomst med den kongelige Fregat „Bellona“, hvis første Reise under vor nuværende allernaadigste Konge, Christian den 8., var at besejle de sydlige og vestlige Kyster af Amerika. De store Farer, hvorfra den algode og alvise Gud har reddet os, har tilskyndet os til af Taknemmelighed at bygge dette Skib, en træffende Efterligning af Hans Majestæts Fregat. Det blev ophængt i Kirken d. 19. Marts 1843“.

Kirke Hvalsø (Midtsjælland): Efter gammel tradition skal den lysekrone og skibsmodel, der 1722 blev givet kirken, være skænket af en i sognet, der havde været i havsnød. Efter en anden overlevering skulde han dog være reddet ud af slaveri hos tyrkerne (eller algierske sørøvere). En indskrift på lysekronen siger dog intet direkte herom:

„Hvalsøe Kirke med en Crone
Og et Skib jeg ziire vil,
Men o Gud i Himmel Throne
Dig skal Æren høre til“.

Giverne er iflg. indskriften „Nicolai Junge, Friedrich Mohr Kiøbenhafn den 7. Octbr. 1722“; Junge menes at være den bekendte københavnske guldsmed¹²³.

Langøe kapel (Nordby sogn, Samsø): Her blev der 1933 ophængt en model af den 5-mastede bark, skoleskibet „København“, der 1929 forliste sporløst ved Sydamerikas kyst; bygmesteren og giveren havde været med på skibets næstsidste tur, så skibet kan vel med rette regnes for en takkegave¹²⁴.

Birket kirke (Lolland): To mænd fra Birket gjorde i treårskrigen tjeneste ombord på „Christian VIII“, der sprang i luften 1849 på Eckernförde fjord. Da de vilde redde sig i land ved svømning, blev de beskudt fra stranden, hvorpå de blev taget til fange. Efter krigen gav de til tak for deres frelse kirken en orlogsfregat, som de efter grundloven kaldte „Constitutionen“. — Den blev kasseret 1916¹²⁵.

Nyborg kirke: Om fuldriggeren „Nordskov“ vil traditionen vide, at den skal være en gave fra den rigtige „Nordskov“s kaptajn; skibet forliste under den frygtelige cyklon 1867 ved St. Thomas. Kaptajnen skal selv have bygget skibet undervejs på langfart. Det ophængtes 1883¹²⁶.

Ringe kirke (Fyn): 1887 ophængtes her modellen af en 4-mastet fuldrigger „H. Gregersen“; iflg. kirkeprotokollen skal skibet være en efterligning af Glasgow-sejleren „Lismore“, med hvilken giveren Hans Gregersen (fra Ringe) sejlede. Mellem Kalkutta og Antwerpen gik der ild i skibet, og mandskabet måtte bjerge sig i bådene og blev senere reddet af et andet skib. I taknemlig følelse for sin frelse byggede og skænkede han skibet til kirken¹²⁷.

Horne kirke (v. Fåborg): Et ophængt fregatskib skal efter sagnet være lavet af en skipper i Dyreborg, der i havsnød på Nordsoen lovede at ville give et skib til kirken, om han blev frelst¹²⁸.

Als kirke (n. for Mariager fjords udløb): Om fuldriggeren „Haabet“ går det sagn, at den skal være skænket af en kaptajn, der har været i havsnød; skibet har dog næppe hængt i kirken længere end et halvt hundrede år, og giveren var kirkeejeren, godsejer Kjellerup, Visborggård. Det er dog muligt, at skibet før den tid har hængt i Visborg kirke, og at sagnet er ført med til Als kirke¹²⁹.

Skive gamle kirke: I sidste halvdel af 1900'erne skal der være

forsvundet et skib fra kirken. Efter sagnet skulde det være en gave fra den engelske frue, der strandede her og som lod bygge kirken (jfr. foran i denne afhandling)¹³⁰.

Anholt kirke: En strandet skipper skænkede 1819 en model af en brig, „De trende Venner“ (nu „Anholt“), til kirken. Et dokument i skroget melder dog ikke noget om at det skulde være en votivgave, og efter en anden overlevering skal giveren have skænket skibet til kirken, fordi han skyldte Anholtboerne penge for fisk¹³¹.

Søvind kirke (v. Horsens fjord): Skonnerten „Søeridderen“ skal efter overleveringen være givet af en skipper, der var i havsnød ud for Vørsø i fjorden; han lovede Gud, at hvis han kom frelst i land, vilde han skænke en model af sit skib til den kirke, han så i land. Skibet nævnes først 1862, men det er ophængt før den tid. — Efter en anden tradition var den nødstedte skipper ejeren af Vørsø¹³².

Oksby (Vestjylland): Briggen „Marie“ blev ophængt 1829 i den gamle stråtekte kirke som gave fra skipper Clemen Nielsen i Oksby, „til Mindelse om sin lykkelige Fart“. Han hensatte 40 rdl. til vedligeholdelsen. Modellen hænger nu i den nye kirke¹³³.

— — —
Det kan nævnes, at der på Femern, som tidligere hørte til det danske monarki, i kirken i *Landkirchen* hænger en model af en kogge, som skal være fra ca. år 1500 (?), og som efter traditionen er givet af en færgemand, der sejlede med færgen mellem Femern og Lolland som matros, og som blev reddet af havsnød¹³⁴.

Tórshavn kirke: Den berømte model af „Norske Løve“ skal være bygget af en af de få matroser, som blev reddet, da „Norske Løve“ nytårsaften 1707 forliste ved Lamhavne¹³⁵.

Andre skibe som votivgaver:

København: Et skib, der i dette århundrede er givet af en hovmester til Kommunehospitalets kirke, er også en slags takkegave, — dog ikke for frelse af havsnød, men for helbredelse for en hårdnakket nyrelidelse¹³⁶.

Clausholms kapel (v. Randers): En takkegave fra en sømand er ligeledes skibsmodellen fra 1738 i herregårdskapellet; en matros, Hans Takomson, blev ved Frederik IV's skønne dronning Anna Sophie Reventlows forbøn skaffet ud af Bremerholms jern. Til tak gav han skibet til hendes herregård. På kølen står følgende indskrift: „Jeg Ønsker hver Dag Løkke Over Den Naadig Dronning, Enhver gør Bøn med Mig og Siger alle Amen“¹³⁷.

Som votivgave kan sikkert også anses et antal af de skibe, der

forestiller orlogsskibe, som bygmesteren (der i de fleste tilfælde også er giveren) har deltaget i søslag på. Som eksempler kan nævnes følgende:

Sejrø kirke: Orlogsskibet „Trefoldigheden“, der er bygget og givet 1659 af to Sejrsø-mænd, som efter sagnet gjorde tjeneste på Christian IV's „Trefoldighed“ under slaget på Kolberger Heide 1644¹³⁸. Imidlertid forestiller skibet næppe den rigtige „Trefoldighed“, og et andet sagn meddeler da også, at tre brødre på øen byggede et skib under svenskekrigen og sejlede ud med det for at deltage i krigen. Til tak for deres lykkelige hjemkomst forærede de en model af skibet til kirken¹³⁹.

Stege kirke: Linieskibet „Justitia“ er bygget og skænket 1718 af en norsk sømand Hans Larsen Bergen, som deltog i slaget under Rygen på Just Juels flagskib af samme navn; han boede fra 1717 på Nyord, der hørte til Stege sogn. — Skibet er nutildags særlig bekendt i anledning af de maleriske kirkeskibsprocessioner, der efter gammel tradition, som siges at skulle gå tilbage til 1728, afholdes hvert tiende år, når skibet efter istandsættelse ophænges¹⁴⁰.

Tranebjerg kirke (Samsø): Linieskibet „Frederik VII“, ophængt 1851, er en model af „Christian VIII“, som sprang i luften på Eckernførde fjord 1849. Flere samsinger gjorde tjeneste ombord, men det lykkedes dem at forlade skibet før eksplosionen, så ingen omkom¹⁴¹. — På samme måde er barken „De seks Sødskende“ i samme kirke, ophængt 1866, et slags taknemlighedsoffer. Bygmesteren og giveren var skibsbygger i Sønderborg og reddede sit skib under kampene 1864, mens kuglerne peb om ham¹⁴².

Over en snes modeller af fregatten „Jylland“, som deltog i slaget ved Helgoland 1864, hænger i forskellige kirker. En del af dem er bygget og givet af søfolk, som har været med ombord, og det er muligt, at enkelte af disse skibe kan være en slags votivgaver, selv om størsteparten vel må anses for at være mindegaver.

Op mod en snes kirkeskibe forestiller den 5-mastede bark „København“, der som nævnt forliste med mand og mus ved Sydamerika. Det kan vel ikke afvises som usandsynligt, at i hvert fald nogle af dem kan være votivgaver, selv om det i de fleste tilfælde er rimeligt, at bygmestrene har valgt at bygge en model af det bekendteste af de få sejlskibe, den moderne tid

har at opvise, — og som de tilmed måske selv i sin tid har fået deres uddannelse på.

En gennemgang af de her givne eksempler på votiv- og takkegaver viser, at det kun er yderst få af dem, der med vished, ifølge indskrifter eller anden dokumentation, kan siges at være bevislig ægte votivgaver. Men derfor kan der jo godt have været flere. — Sagnene om skippere i havsnød, der lover at give noget til deres kirke, må tages med yderste forbehold, for de er i de allerfleste tilfælde næppe andet end netop sagn. De er så tilpas ensartede, at de må regnes til vandresagnene, som kan optræde overalt i nogenlunde fast episk form og indhold. Vi har truffet flere sagn om jomfruer i havsnød, og de kan sammenstilles med andre eksempler fra den ret udbredte sagngruppe „jomfruer bygger kirke“¹⁴³. Nogle steder er det tydeligt, at visse genstande i kirkerne har fremkaldt sagnene eller tiltrukket dem, f. eks. figuren af st. Clemens (?) i Højerup kirke, tovsnoningen på stenen i Skive kirke, skibsklokken i Lyngby kirke. Men utvivlsomt kan det ikke afvises, at en del af traditionerne kan gå tilbage til katolsk tid.

Imidlertid gælder det over for vore her fremdragne sagn ligesom ved de fleste historiske sagn, sted- og personsagn, at det ikke så meget er sandheden i det fortalte, der er vigtigt, for den er det i reglen småt med; det interessante og oplysende er, at sagnene giver os lejlighed til at erfare, hvad folk har tænkt og fortalt om emnet. Man tør virkelig ud fra de slet ikke så få eksempler på votiv- og takkegaver, det er lykkedes at sammenstille, slutte, at votivgaveideen virkelig har levet i det danske folk op til vor tid, uanset den protestantiske kirkes ligegyldighed over for den eller afvisning af den. Den er forankret så dybt i det menneskelige sind, at den føles helt naturligt. De virkelig dokumenterede eksempler på votivgaver i nyere tid, vi har kunnet give, er vel få, men de er alligevel meget talende vidnesbyrd herom og bekræfter det hovedindtryk, de usikre sagn har givet. Og sammenholdt med vidnesbyrdene om f. eks. kildefringer til st. Hans endnu for et par menneskealder siden giver de et udtryk for en slags kryptokatolicisme, som har levet mere eller mindre skjult i almuesindet, gemt bag den kirkelige ret-

troenhed, som ikke formåede at fortrænge den. Det er det samme, vi møder i alle arter af folketro, hvor ikke blot katolicisme, men måske endda nok så kraftigt hedenskabet har holdt sig sejgt og uforstyrret igennem århundreder.

NOTER

Forkortelser:

DF-m = serien Danmarks Folkeminder.

DFS = håndskrevet stof i Dansk folkemindesamling, Kgl. bibliotek (+ vedføjet topografisk sognenummer).

DS = Ev. Tang Kristensen: Danske sagn I—IV (1892—1901).

DS² = sammes Danske Sagn, Ny Række, I—VI (1928—39).

Hobolt: Anholt = E. A. Hobolt: Anholt i Fortid og Nutid (1946).

Hofm. Fund. = Hofmans Fundationer (årstal anført ved de citerede bind).

Jy. F-m = Ev. Tang Kristensen: Jyske folkeminder I—XIII (1871—97).

Pont. Da. Atl. = E. Pontoppidan: Den Danske Atlas (årstal anført ved de citerede bind).

Thiele² = J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn I—II (1843).

ZVfVkd = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde I ff. (1891 ff.).

årbog + amt = vedkommende amts historiske samfunds årbog.

- (1) Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder (DF-m 33, 1926), 70 ff.
 (2) Pont. Da. Atl. IV (1768), 408. (3) Ev. Tang Kristensen: Molbo- og Aggerbohistorier II (1905), 35, nr. 111. (4) sst., nr. 112. (5) Jy. F-m VIII (1886), 395, nr. 727—728. (6) DFS 1906/23, top. 1361: Ville Harkjær 2/4 1947. (7) DS III, 76, nr. 399; DS² III, 56, nr. 215. (8) Traps Danmark (første udg.) II (1859), 126. (9) Kirkeleksikon for Norden IV (1929), 908, s. v. Votivkirker. (10) DFS 1906/23, top. 309: A. Rønnekilde Nielsen 30/4 1938. (11) C. C. Haugner: Gamle lollandske kirker 1915), 171. (12) Nordiske Billeder V (1872), 41. (13) Traps Danmark (4. udg.), IX, 725. (14) medd. 1948 af provst Gudm. Bruun, Hesselager, født i Våg. (15) Sveriges Kyrkor, Blekinge I (Östra härad), 1926, 108. (16) DS² III, 108, nr. 425 (forkert stedfæste); Chr. Andersen i årbog Thisted amt 1946, 411. (17) DFS 1906/23, top. 1338: S. N. Lyngse 1926; jfr. Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten (DF-m 39, 1933), 233. (18) DS² III, 108, nr. 426; jfr. Danmarks Kirker XII (1940 ff.), 819. (19) Pont. Da. Atl. IV (1768), 726; DS III, 145, nr. 747—49;

DS² III, 108, nr. 427; Jy. F-m VIII (1886), 76, nr. 147; Skive Folkeblad 17/7 1913; N. P. Bjerregaard i Skive Folkeblad 1936 (udat. avisudklip i DFS 1906/24, top. 1623). (20) DS III, 145, nrr. 751—752; Jy. F-m VI (1883), 67; Fra Himmerland og Kjær Herred VI (1917), 536 (indberetning 1735); Skattegraveren IV, nr. 552. (21) Pont. Da. Atl. V (1769), 9. (22) DS III, 145, nr. 750. (23) Ev. Tang Kristensen: Øen Anholt i sagn og sæd (1891), 9; iflg. DS III, 73, nr. 382 gav han kun nogle ting til kirken. (24) DS III, 146, nrr. 754—755; DS² III, 110, nr. 437; Kolding Folkeblad 1939, nr. 294. (25) Pont. Da. Atl. IV (1768), 283; Jy. F-m VIII (1886), 87; jfr. dog Thiele² I, 235 f., hvor det siges, at jomfruen var fanget af røvere, men frelst. (26) jfr. Hardsyssels Aarbog VII (1913), 63. (27) Sv. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser nr. 157, se indledningen i III (1862), 542 ff. (28) Danske Samlinger, 2. rk. IV (1874—76), 29, jfr. DS III, 146, nr. 758. (29) Pont. Da. Atl. V (1769), 798, 816, 819, 834, 842. (30) DS III, 146, nr. 757. (31) Thiele² I, 242. (32) DS² III, 109, nr. 430, Trap: Slesvig (1864), spec. del, 47. (33) Hofm. Fund. VIII (1762), 418; Pont. Da. Atl. VI (1774), 384; Thiele² I, 203; A. Uhrskov: Sjællandske Sagn (1932), 63; DS² III, 108, nr. 424; Chr. Molbech: Ungdomsvandringer i mit Fødeland (1811), 96 f.; DFS 1906/23, top. 522; Gunnar Knudsen 1914. (34) Danmarks Kirker, Præstø amt, 426. (35) Rasks Morskabslæsning 1840, 553; Thiele² I, 205; DFS 1906/23, top. 492; Henning Henningsen 1948. (36) DS III, 146, nr. 756; DFS 1931/13, bl. 48; J. P. Møllers efterladte papirer; Peter Koch: Det hvisker fra Havet (1944), 24. (37) DFS 1929/64c, III B 5, afskrift af indberetning til biskop J. Bloch fra S. S. Schougaard, præst i Husby 1740—68. — Et pudsigt eksempel på sagnets evne til at omdannes, så det holder sig aktuelt, giver et par senere varianter af samme sagn, hvorefter det var englænderne, der mellem 1807—14 skød spiret ned, DS III, 90, nr. 470, og DS² III, 61, nr. 242. (38) Will. Christensen: Dronning Christines Hofholdningsregnskaber (1904), 70, 80, 92, 130, 188 f., 292. (39) Albert Thomsen i Holbæk museum (1942), 8. (40) A. Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I (1931), 51. (41) Kirkeleksikon for Norden IV (1929), 909, s. v. Votivkors. (42) Vendsysselske Aarbøger I (1915—16), 275. (43) medd. 1948 af kapt. P. A. Pedersen, Nordby (Fanø). (44) DS² III, 109, nr. 428. (45) DS III, 147, nr. 761. (46) E. H. Tregder: Haandbog for Reisende (1824), 24. (47) DS² III, 65, nr. 258. (48) DS III, 147, nr. 759. (49) Danmarks Kirker XII (1940), 106, efter Ny kirkehist. Saml. IV, 739; DS² III, 65, nr. 259; Chr. Heilskov i årbog Thisted amt 1923, 455 f.; C. Klitgaard: Nibe Bys Historie indtil 1728 (1917), 170; F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker (1906), 144. (50) Kolding Folkeblad 1939, nr. 294. (51) Pont. Da. Atl. IV (1768), 214. (52) DS III, 88, nr. 460; 147, nr. 760; DS² III, 61, nr. 237—38; 109, nr. 429. (53) Pont. Da. Atl. IV (1768), 251; jfr. Traps Danmark⁴ VII, 274. (54) DS III, 110, nr. 576. (55) M.

Mackeprang (red.): Tønder gennem Tiderne (1943—44), 582. (56) Indberetning 1758 til Hofman I, 154^r fra pastor Villads Knudsen (afskr. i DFS 1929/64c); Pont. Da. Atl. VI (1774), 114; DFS 1906/23, top. 173: Ths. Bang 1908; DS² III, 107 f. (57) DFS 1930/5, top. 624: K. E. Madsen. (58) Lolland-Falsters Kirker (1936), 108. (59) medd. af pastor Knud Tofte, Helsingør (f. i Stubbekøbing); jfr. Lolland-Falsters årbog 1936, 25. (60) Traps Danmark⁴ IX, 723. (61) Traps Danmark⁴ IX, 709. (62) Folk-livsarkivet i Lund: LUF M. 9957: K. A. Larsson 1946. (63) Thit Jensen og Marie Louise Deuvs i Turistforeningens Aarbog 1943, 133. (64) Hofm. Fund. VIII (1762), 67. (65) Vendsysselske Aarbøger XI (1935—36), 327, 329 f. (indberetning ca. 1754 til Thura); jfr. Pont. Da. Atl. IV (1768), 650—51. (66) Danmarks Kirker III (1944 ff.), 323. (67) indberetning 1810 til Oldnordisk Arkiv (afskr. i DFS 1929/64c, top. 583). (68) DFS 1906/23, top. 642: Henning Henningsen efter Mogens Thaulow Christensen 1947. (69) Chr. Rhuus: Sæby Kirke, Skole og Hospital 1694 (afskr. af Ev. Tang Kristensen i DFS 1929/64c, top. 1176); Vendsysselske Aarbøger V (1923—24), 327 med henvisninger til Ny kgl. Saml. 652. 4°. (70) Vendsysselske Aarbøger XI (1935—36), 305. (71) Andr. Faye: Norske Folkesagn (3. udg. 1948), 193. (72) N. M. Kromann: Fanøs Historie II (1934), 453; Pont. Da. Atl. V (1769), 698, jfr. sst., 730. (73) efter selvsyn på stedet. (74) Hobolt: Anholt 104. (75) Hobolt: Anholt 104, efter sognepræsten Lorentz Bynch (Lars Bing?) (1787—91) i „Iris og Hebe“. (76) DS III, 110, nr. 577. (77) Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn 1839—83 (udg. Hans Ellekilde, DF-m 53) II (1947), 48 f.; Jy. F-m (1883), 66. (78) opt. 1870 af H. C. Strandgaard, i Nationalmuseets top. arkiv (afskr. i DFS 1929/64c). (79) DFS 1906/23, top. 900: Povl Bjerger, bl. 4; DS² IV, 412, nr. 1015. (80) Hofm. Fund. VIII (1762), 3. (81) Pont. Da. Atl. IV (1768), 427. (82) Danmarks Kirker XII (1940 ff.), 278 ff.; jfr. årbog Thisted amt 1912, 10 f. (83) C. C. Haugner: Maribo og Fejø Birker (1942), 145. (84) Will. Jones: Credulities, Past and Present (1880), 40. (85) Folk-livsarkivet i Lund: LUF M. 10068: Gustaf Carlsson 1946. (86) Blätter für Pommersche Volkskunde IV (1895—96), 54. (87) Th. A. Müller: Et Par Studier fra Læsø, Dania III (1895—96), 13. (88) Traps Danmark⁴ V, 284. (89) medd. af overpostpakk. Jacobsen, fmd. f. Læsøforeningen i København. (90) inventarium, trykt i Fra Frederiksborg Amt 1909, 7. (91) Pont. Da. Atl. II (1764), 161 f.; H. C. Bering Liisberg: Kunstkammeret (1897), 116 f. (92) Kirkeleksikon for Norden IV, 907, s. v. Votivbillede; eksempler fra Portugal i Aug. César Pires de Lima: Fogo de Santelmo (1943). (93) Marie Eysn: Ueber einige Votivgaben im Salzburger Flachgau, ZVfVkte XI (1901), 185. (94) medd. af museumsforvaltningen i Lübeck. (95) Carl Kihlén i Gotland, Hembygdsbok (1925), 244; jfr. sst. s. 79 ff. om 15 fiskere, reddet 1603 på en isflage. (96) F. Richardt og C. E. Secher: Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker (1867 ff.) III, 81;

Lolland-Falsters Kirker (1936), 178. (97) Lars H. Bing: *Physisk og Oekonomisk Beskrivelse over Øen Læsø* (1802), 258. (98) *Vendsyssel Tidende* 21/2 1930. (99) *Vendsysselske Aarbøger* IV (1921—22), 96. (100) *Pont. Da. Atl.* VII (1781), 287. (101) *Vendsysselske Aarbøger* IV (1921—22), 101 ff. (102) *Vendsysselske Aarbøger* XI (1935—36), 329 f. (103) årbog Thisted amt 1912, 9 f. (104) *Pont. Da. Atl.* V (1769), 920. (105) *Pont. Da. Atl.* VI (1774), 550. (106) Thura: *Beskrivelse af Øen Samsø* (1758), 29; *Pont. Da. Atl.* VI (1774), 256. (107) *DS* III, 111, nr. 581, — det samme der nævnes opsat 1748 i *Traps Danmark*⁴ II, 582? (108) *Pont. Da. Atl.* V (1769), 920. (109) *Pont. Da. Atl.* VI (1774), 366. (110) *DS* III, 109, nr. 570; jfr. Achton Friis: *De Danskes Land* III (1944), 212. (111) Thura: *Beskrivelse af Øen Samsø* (1758), 65 f. (112) afb. i *Handels- og Søfartsmuseets årbog* 1948, 25 og 29; Otto Rydbeck: *Den medeltida borgen i Skanör* (1935), 50 f. (113) Troels-Lund: *Dagligt Liv i Norden* II (1903), 95. (114) *Den gamle By*, årbog 1941, 14 ff. (115) til dette og det flg. jfr. Henning Henningsen: *Kirkeskibe og kirkeskibsfester* (søhistoriske skrifter III). (116) Jones: *Credulities, Past and Present* (1880), 41, 43; E. Keble Chatterton: *Sailing Models Ancient & Modern* (1934), 21 f., 47; R. Morton Nance: *Sailing-Ship Models* (1924), 15, 16, 39; Fletcher S. Bassett: *Sea Phantoms or Legends and Superstitions of the Sea and of Sailors* (1892), 392, 395; *Reallexikon der Vorgeschichte* XI (1927), 239, 246, + tavle 61, 64; Th. Trede: *Das Heidentum in der römischen Kirche* IV (1891), 322; *Revue des Traditions Populaires* XXIII, 114, 115; W. H. D. Rouse: *Greek Votive Offerings* (1902), 70; *The Gentleman's Magazine Library* (ed. G. L. Gomme) III (1890), 227 f.; Dr. Sepp: *Die Religion der alten Deutschen* (1890), 351. (117) Johs. Brøndsted: *Danmarks Oldtid* II (1939), 173 f. (118) f. eks.: R. Andree: *Katholische Ueberlebsel beim evangelischen Volke*, *ZVfVkd* XXI (1911), 121 f. og i *Korrespondenzblatt der deutschen anthropologischen Gesellschaft* (1905), 2; P. Sébillot i *Revue des Traditions Populaires* XXI, 451; R. Morton Nance: *Sailing-Ship Models* (1924), 5, 65; Th. Trede: *Das Heidentum in der römischen Kirche* I (1889), 283; IV (1891), 321 f.; R. Kriss i *ZVfVkd* (neue Folge) II (1931), 268; E. Keble Chatterton: *Sailing Models Ancient & Modern* (1924), 27, 28, 42; J. W. van Nouhuys: *Het model van een spaansch karveel uit het begin der 15^e eeuw* (1930); John Cuthbert Lawson: *Modern Greek Folklore* (1910), 59. (119) Philibert Humbla: *Votivskepp*, i *Sig. Erixon & Sig. Wallin: Svenska kulturbilder* III (del V—VI), 1933, 60. (129) medd. af docent J. Granlund, *Nordiska museet*, Stockholm. (121) medd. 1948 af gdr. Karl Sørensen, „Jydebjerggård“, Græsted, efter ældre folk i sognet; *Berl. Tid.* 6/7 1949. (122) pastor V. Baunbæk i *Jul i Roskilde* 1945, 3 f. (123) indberetning 1758 til Hofman I, 154^r fra Villads Knudsen (afskr. i *DFS* 1929/64c); *Pont. Da. Atl.* VI (1774), 114; *DS*² III, 107 f.; *DFS* 1906/23, top. 173; Ths. Bang 1908; *Danmarks Kirker* III (1944 ff.),

836 f. (124) medd. af pastor Axel Carlsson, Nordby (Samsø). (125) medd. 1948 af pastor Tage Lunn, Birket, efter graver Edv. Klinke. (126) efter mundtlig tradition; Nyborg Avis 12/11 og 24/12 1896. (127) medd. af sognepræst H. N. Blauenfeldt, Ringe. (128) Fynsk Hjemstavn XII (1939), 48, 93. (129) medd. af pastor M. Larsen, Als. (130) DS III, 349, nr. 1762. (131) Hobolt: Anholt 109; Turistforeningens Aarbog 1945, 109. (132) medd. af sognepræst H. D. Enevoldsen og lærer M. R. Mikkelsen, Søvind, efter ældre folks fortællinger. (133) medd. 1948 af pastor C. A. Hansen, Ho. (134) medd. af Peter Wiepert, Bisdorf, Femern. (135) Traps Danmark⁴ IX, 666, 695; meddelelser fra dr. phil. Chr. Matras, Kbhvn., og stud. mag. N. Djurhuus, Kbhvn.; visen om strandingen synges endnu på Færøerne: „Kom frem i denne tid, hør hvad jeg vil fremføre...“ (136) Vikingen 1929, nr. 2, 17. (137) Aarhuus Stiftstidende 3/2 1935; B. Schilden Holstens Slægtbog III (1947), 174 f. (138) Rs. Nielsen: Sejerø Sogns Historie (1923), 251; meddelelser fra Johs. Pedersen, Sejrø Marineforening; Kallundborg Folkeblad 24/2 1944. (139) DFS 1906/23, top. 313: Karoline Graves 1911, efter husmand Lars Jakobsen, f. ca. 1830. (140) Kirkehistoriske Samlinger 5. rk. I, 128 f.; F. Bojsen i årbog Præstø amt 1912, 85; Danmarks Kirker (Præstø Amt), 222. (141) medd. af red. Bent Rasmussen, Tranebjerg. (142) medd. af samme. (143) se eksempler i DS III, 147—153 og DS² III, 110—112.

Supplerende stof modtages gerne af forfatteren, adrs. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Helsingør.

En tak rettes til hr. cand. theol. G. Brøndsted, Hellerup, med hvem jeg har drøftet de teologiske spørgsmål i tilknytning til emnet.